

чаја за национално и социјално ослобођење овог народа.

Написана течним и језгровитим стилем, који је сачуван и у преводу Павла Златковића, на српско-хрватски, биографија се лако чита

и њену садржину може успјешно пратити шири круг читалаца.

За разумјевање новије македонске историје ова књига је врло подесан приручник, добродошао свакој библиотеци и свакој школи.

Миомир Дашић

Др Ђоко Пејовић: РАЗВИТАК ПРОСВЈЕТЕ И КУЛТУРЕ У ЦРНОЈ ГОРИ (1852—1916), Титоград 1971.

Дјело др Ђока Пејовића *Развитак просвјете и културе у Црној Гори (1852—1916)*, објављено 1971. године у издању Историјског института у Титограду, обухвата све видове и облике културно-просвјетног рада и умјетничког стваралаштва у другој половини XIX и почетком XX вијека. У ствари, то је први научни рад у коме је cjеловито обрађен разитак културе у најширем значењу тог појма, гдје је, на преко 400 страница, приказана духовна дјелатност црногорског народа — од привредног просвјетљивања и физичке културе све до умјетничког стваралаштва. Пошто се толико широк захват разнородне материје јавља у тренутку интензивног развоја научног рада у свим научним дисциплинама, може се поставити питање о оправданости толико широких синтеза у једном научном дјелу и о подобности комплексних тема за индивидуални научни рад. Не упуштајући се у расправу о таквој дилеми, која се јавља и у покушајима да се утврди научна вриједност овог дјела, потребно је рећи да је широка тема овог дјела својеврстан доказ о томе да су досадашња испитивања културне прошлости нашег народа била непотпуна, фрагментарна, понеки пут и научно неприхватљива, што је и изазвало потребу cjеловитијег и научно прихватљивијег приказа просвјетно-културног разитка.

И ово ново дјело др Ђока Пејовића посједује све значајније врлине доброг научног рада. У њему је постигнута реалност и научна објективност у обради културног наслеђа, чиме је остварен савремени друштвени захтјев да се у приказивању културне прошлости,

примјеном савременог научног метода, исправљају грешке настале у ранијим радовима. О свим појавама аутор говори језиком научних чињеница, приказује повезаност, условљеност и међузависност збивања у култури и у друштвеном животу. Присутно је, заправо, његово упорно настојање да не подлегне дајема супротним тенденцијама у обради културног наслеђа: његовом глорификовању или пак обезвређивању. Иако се у свом раду др Пејовић не осврће на те супротне тенденције које се у приказивању овог раздобља јављају већ крајем прошлог вијека и трају све до данас, он пружа тачан одговор на важна питања која су у последње вријеме постављена у нашој културној јавности. Својом научном документованошћу његово дјело је и својеврсно негирање националистичких и романтичарских предрасуда о нашем културном наслеђу. Само у недостатку научних радова ове врсте поједини културни радници у Црној Гори, услед незнања или каквих других побуда, били су у прилици да нашој јавности пружају нетачне чињенице о појавама и личностима из културне историје, да јој наметну непотребне расправе о развоју књижевног језика у Црној Гори, да без икакве мјере и личне одговорности увеличају поједине писце и њихова књижевна дјела.

Комплексна обрада културног и просвјетног рада омогућила је да се и поједине појаве потпуније сагледају и објективније прикажу. став или закључак у потпуности не би могао прихватити.

И поред критичког односа према културном наслеђу, др Пејовић са љубављу прилази свим појавама у

културној прошлости, спреман да Основни утисак о научној објективности, о обради материје без икаквих предрасуда, не губи се ни у тренутку када се понеки ауторов брижљиво обради сваку појединост од значаја за напоре црногорског друштва да у култури ствара нове вриједности и да организовано покрене нове облике културног и просвјетног рада. У савјесној обради тих на изглед ситних појединости огледа се посебна врлина овог научног дјела.

Ако се покуша наћи одговор на питање о мјесту студије дра Шејковића међу осталим научним радовима у којима је обрађивана исга тематика, може се тврдити да је његов рад не само тематски шири и обухватнији од осталих већ и да је много дубље и потпуније захватио сва питања просвјетног и културног живота, изузимајући књижевност — која је подробније обрађена у књизи Трифуна Ђукића *Преглед књижевног рада у Црној Гори од владике Василија до 1918. године*. У односу на два-три дјела са тематиком из историје школства, као и на бројне радове објављене у научним, књижевним и другим публикацијама, ова студија заснована је на документационој основи знатно широј него у ма ком досадашњем раду ове врсте. У том широком коришћењу научне документације састоји се и њена посебна вриједност. То је први рад у коме је веома савјесно исцрпена грађа из неколико архивских фондова, у коме су искоришћени и други примарни и секундарни научни извори. О марљивом истраживању научне документације свједочи и чињеница да је у овој књизи објављено преко 1600 разних напомена, у виду фуснота, које су заузеле преко 80 страница посебно штампаног текста. Са широком документационом основом, овај рад представља и путоказ у даљем истраживању појава у појединим областима културно-просвјетног рада и умјетничког стваралаштва.

Према да је аутор у Предговору истакао да је његов рад и по свом карактеру научни преглед, он је, својим највећим и најбољим дијелом, исцрпна научна студија. Зап-

раво, то је прва наша монографија у којој је, на преко 200 страница приказан развој школства и просвјетног рада. Веома документован текст о школству, и по ширини захвата и по дубини обраде, јавља се и као најбољи дио ове студије. Аутор је успио да на основу обимне али ипак непотпуне грађе цјеловито представи школски систем, да развитак образовања прикаже у склопу друштвеног развитака, да документовано обради све разноврсне споне између школе и друштвене средине, не занемарујући ни организацију наставно-васпитног рада и улогу просвјетних радника у школи и у друштву.

У настојању да пружи потпун одговор на сва питања којима се одликује школски систем, аутор је често био суочен са недостатком података, али је упорно настојао да расположиву документацију доведе у најбољи ред и да на њој изводи увјерљиве закључке. Ипак, у томе је мјестимично остало несклад да између широко постављених тема и оскудних података којима је таква тематика документована.

Док је област школства приказана веома исцрпно, одјељци о културном развитуку имају, углавном, карактер научног прегледа, посебно они у којима је обрађено умјетничко стваралаштво. Аналитички приступ обради материје о школству и синтетичан приказ умјетничког стваралаштва — тај једини несклад у композицији овог дјела јавља се и као израз специфичног карактера грађе којом је аутор располагао. Док су о развоју школства остали бројни документи из рада државне администрације, област умјетничког стваралаштва требало је приказивати на основу другачијих извора, прије свега анализом дјела и коришћењем радова који су до сада објављени. Аутор се одлучио на синтезу вјероватно и због тога што и досадашња истраживања нијесу на научном нивоу који омогућава свестранији и обухватнији рад о свим појавама и тенденцијама у том стваралаштву, о њиховој повезаности са културним стваралаштвом у већим културним центрима наше зе-

мље. Такав закључак могао би се извести и на основу историјског прегледа књижевног стваралаштва. Ниједан ранији рад, па ни споменуто дјело Трифуна Ђукића, није окренут обради најбитнијих карактеристика националне књижевне романтике која је у Црној Гори његована у доба модернистичких покрета и у европској књижевности и у књижевностима готово свих наших народа; ни у једном није приказан настанак те својеврсне појаве, нити су објашњене разне концепције о развоју те књижевности изван књижевних покрета и појава у другим нашим срединама. Ни обрада књижевних публикација није много одмакла у свим досадашњим радовима од библиографског приказивања њихових садржаја. Иако овај дио студије има сличне пропусте као и остали научни радови, и у њему је др Пејовић показао смисао за језгровит суд, за одабирање, уопштавање оних досадашњих резултата који могу да издрже савремене научне критеријуме. У томе је, без сумње,

он показао и довољно оригиналности, посебно у откривању и покретању неких нових тема, до сада готово и недодирнутих у нашој науци о књижевности (о проучавању Његоша и односу према његовом дјелу у другој половини XIX вијека, о покушајима у проучавању фолклора, књижевности, језика и сл.).

Вриједност научног рада дра Пејовића увећана је веома прегледним и јасним излагањем материје, као и настојањем да се научна грађа, пуна бројки и других података, изложи што живље и да се сачувају особине доброг научног стила. У томе, као год и у језичкој коректности, постигнут је потпун успјех. Посебно треба истаћи веома успјелу композицију овог научног дјела.

Развитак просвјете и културе у Црној Гори без сумње је научни рад који представља значајан научни допринос истраживању црногорског културног наслеђа.

Радивоје Шуковић

НОР И РЕВОЛУЦИЈА У СРБИЈИ 1941—1945.

Институт за историју радничког покрета Србије издао је значајну публикацију о народноослободилачком рату и револуцији у Србији 1941—1945. године. То је у ствари зборник радова који су прочитани на научном скупу на Златибору 1971. године под истим називом.

Редакција је подијелила књигу на два дијела: у првом су објављени реферати, а у другом дискусија — редом, како је и вођена. Зборник садржи укупно 34 реферата и 29 дискусија; укупно 559 страна великог формата. Реферати су подијељени у неколико тематских група.

Доминантно питање свакако је питање научне обраде феномена „Ужичке републике“, односно територије која је улазила у њен састав, једне од највећих слободних територија у окупираној Европи с јесени 1941. године. Податак да је та територија имала преко милион и дивје стотине хиљада становника

увјерљиво то илуструје. То, међутим, није и основни квалитет „Ужичке републике“. По начину организације слободне територије на којој су ницали органи револуционarne власти под снажним и непосредним руководством највишег војничког и политичког руководства НОП-а у земљи, по одлукама које су на овом подручју и у вријеме трајања „Ужичке републике“ донесене, по далекосежном утицају које су имале на развој НОП-а у осталим крајевима земље и, на крају, по жестојким биткама које су вођене у одбрану ове партизанске републике, при чему је испољен индивидуални и колективни хероизам — већ трансформиран у нашем умјетничком стваралаштву, ликовном, књижевном, музичком и филмском — „Ужичка република“ је представљала својеврстан феномен другог свјетског рата. Управо, „Ужичка република“ је тако рећи даном свог оснивања